

SZIKORÁNÉ DR. KOVÁCS ESZTER
 BGYTF Tanítóképző Intézet
 Nyíregyháza

A motívumfejlesztő – látásmód Nagy László: Fehér lovam című költeményében

1. Fehér lovam jól galoppol, /1./
 fehérőbb lesz a haboktól, /2./
3. bundás felhőt rúg a porból, /3./
 ugat minket por-komondor. /4./ //1./

Híd előttem: fadobogó, /1./

6. horkanva át robog a ló /2./
 víz rezeg: békabújtató, /3./
 sás remeg: récealtató /4./ //2./
9. Kék homályban ezüstnyárfák,
 felragyogó ezüstmáglyák, /1./
 hajladozva susstorogják: /2. a./
12. Így rohannak, /2. b/ akik árvák. /2. c/ //3./

Bombázókról kondenz-fátyol
 úszik, /1./ északig világol, /2./

15. édes lovam, égre lábolj, /3./
 vágassunk ki a világból! /4./ //4./

A ló kedvelt motívum Nagy László költészetében. Fiatalkori verseiben „szépség, erő és lendület jellemzi a lovakat. A kedv és az ifjúság körül ott van a háború kegyetlen valósága... idegennek érezve magát a költő a természetbe menekül. A ló ennek a menekülésnek a társa és eszköze” (Pomogáts 1975: 62–67)

A költemény 4 versszaka 4 mondategész, 14 mondategység. A mondatrészek között kapcsolatos mellérendelő viszony van, amely térbeni, időbeni egymásutánságot fejez ki. Az első mondat-egész mondat-egységei hozzátoldó kapcsolatos viszonyban állnak, amely felfogható fokozó értelemben is: *Fehér lovam jól galoppol, / [sőt] fehérőbb [is] lesz a haboktól, / bundás felhőt [is] rúg a porból, / ugat [is] minket por-komondor.* A második mondat-egész 4 tagmondatának egyszerű mellérendelő kapcsolata térbeli, időbeli egyidejűséget asszociál.

A harmadik mondat a vers legbonyolultabb mondat szerkezete. Az 1–2. sornyi mondat-egységben a 2. sor értelmező jelzőként pontosítja, átértékeli a hiányos mondat alanyát: *ezüstnyárfák, / felragyogó ezüstmáglyák.* A versszak 2. mondat-egységét bevezető főmondat *susstorogják* tárgyias igéje szükségszerű vonzatként bővül a tárgyi mellékmondatokkal, amelynek további alárendeltje (a 3. szinten) egy alanyi mellékmondat: *hajladozva susstorogják: [azt, hogy] így rohannak, [azok] akik árvák.*

A negyedik mondat-egész 1–2. sora fokozó kapcsolatos, az így összekapcsolódott mondat-egységhez következő utótagként a 3–4. egyszerű mellérendelő tagmondat tömbösödött mondat-egység-

sege: *Bombázókról kondenz-fátyol / úszik, [sőt] északig világol, / [így /hát] édes lovam . égre lábolj, / [és] vágassunk ki a világból!* A mondategészek és benne a mondategységek (külön-külön) tartalmi, logikai összefüggése így összegezhető:

$$(((1-2) - (3-4)) - ((1) - (2) - (3) - (4)) - ((1) - (2/1a)) - ((1-2) > (3-4))).$$

A fokozó, hozzátolódó egyszerű kapcsolatos mondat szerkezet az egyre fokozódó feszültséget növeli a 4. mondategész 2. mondategységéig. Itt csendül fel a konklúziómondat, a következtetés: *édes lovam égre lábolj / vágassunk ki a világból.* A menekülés motívuma ez, ezen ponton oldódik a vers felhatalmazódott feszültsége. Ez egyben a költői magatartást meghatározó helyzetre adott válasz is.

A vers címében, a *Fehér lovam* jelzős szerkezetben szerepel a vers kulcssava *ló*. Háromszor fordul elő, ismétlődik különböző grammatikai helyzetben, s szerepe is más-más lesz a költő motívumfejlesztő látásmódjának részeként: *Fehér lovam* (1. versszak) (*robog*) *ló* (2. versszak), *édes lovam* (4. versszak).

Az első versszak indító állítása: *Fehér lovam jól galoppol, a galoppol* sorvégi állítmány igéjének a szöveggörnyezetben szokatlan jellege a *galopp* speciális használati köréből (lóverseny) adódik. Mint a vers első állítmánya meglehetősen, dinamikus verskezdés. A *galoppol* „*vágtat*” jelentése a vers utolsó állítmányával konvergens: *vágtassunk ki!* A *galoppol* igealak jelentése a versben a cselekvés intenzitását tekintve fokozott alakban felel vissza: *robog* (2. versszak), *rohannak* (3. versszak); a *vágtassunk ki* fokozott alakváltozattá lesz a felszólító módú igealakja és a ki irányt is jelölő igekötő hangsúlynyomatéka által. A verskezdő 1–3. sor 1. szám 3. személyű igealakjai a fiatalos szertelenséget, „a felhőig emelkedő nyargalást érzékelteti” (Pomogáts uo.). Az elvonttá válás teljes mozzanatát a versszak utolsó rím��ava, a költői szóalkotás szülte versmondatbeli alany: *por-komondor* adja. Az összetétel előtagja – összhangban a sorvégi határozókkal *haboktól, porból* – a „látszólagos” jelzői minőség helyett eredethatározói. Az egyes szavak jelentése hozzáigazodik ahhoz az alapizotópiához, amelyet a menekülésben, a *ló vágójában* jelöl ki a kontextus. A személyesség jelenlétére a *minket* szóalak utal, tárgyragos személyes névmás a *mi* személyét sejteti. A *mi* = $\delta + \acute{e}n$, *fehér lovam* a birtokos személyjel -m-jében is kifejezett 1. szám 1. személyű lírai-én, aki ezáltal a *vágtat*, sőt a vers egész *vágtájának* a részese. Ez a *mi* adja meg a 3. versszak általános alanyi mellékmondatának konkrét tartalmi feltöltődését: *így rohannak, akik árva*k.

A második versszakban 3 értelmező kerül a sor végére, valós, földi jelenséget, egy dolog és két cselekvésfogalmat értelmeznek: *Hid (előttem): fadobogó, / víz remeg: békabujtató, / sás remeg: récealtató.* A költő a tárgyi elemek között belső egységet teremt. A *fadobogó, békabujtató, récealtató* a *ló* útjának térbeli jelei. A *ló* jelen idejű földi vágóját a természeti-, tárgyi világ elemei egyidejű cselekvésükkel, történésükkel jelzik: *robog a ló: víz remeg, sás remeg.* A *vágtat* intenzitási foka nő, erre utal a *remeg* ide vonható „*bele remeg*” jelentése. A dinamikájában fokozódó cselekvés mód-állapothatározója a *horkanva: horkanva át robog a ló.* Az ige előtti át határozói viszonyjelentése „*a valamin keresztül*”, a versszakkezdő *hid*-ra utal vissza: *Hid előtttem / horkanva át robog a ló.* Az *előttem* birtokos személyjeles névutóban a személyesség ténye a hangsúlyos.

A harmadik versszakban a sor végi alany és értelmezője cseng össze: *ezüstnyárfák – ezüst-máglyák.* A földi világot idéző hívórim, s innen távolít a felelő rím. A mítosz-teremtés mozzanata a szöveggörnyezetben, a jelzőkkel, határozókkal bővülve: a „homály övezte környezet”, valamint a *sustorogiák* állítmány sejtelmes igei jelentésével teljeseedik be.

Az *árva*k alany vissza-, előre- egyaránt utal, magába sűrítve a *vágtat* többes szám 1. személyű alanyát, benne az első személyű lírai-én-t. A *rohannak* igei jelentésvonatkozása az emberi menekülés képzetét kelti. Megváltozik a *vágtat* korábbi értelme, a költő szkeptikusabb látásmódja árnyalja be.

A menekülés asszociációja „*valóság*” lesz a negyedik versszakban, az első sor rím��ava az eddigieknél meglehetősen erejű, merész „*szökkenés*” a népköltészeti világtépből: a *kondenz-fátyol* előlegezi a háborús mitológiát.

A *világol* alapszavának *világ* jelentés-kisugárzása a méretek nagyságát érzékelteti. Ezt látszik erősíteni a verset záró határozó a *világból*, amely a *vágtassunk ki* igei állítmányhoz kapcsolódik. A

fenyegetettség hangulata növeli az érzelmi telítettséget: *édes lovam* a megszólított, a referenciát felváltó konnatív funkció közvetlen címzettje, egyben a menekülés eszköze: *édes lovam*, *égre lábolj*. A *lábolj*, gázló léptekkel' jelentése gondolatilag, érzelmileg illeszkedik a kontextus által kijelölt jelentés-összefüggésbe. A kitágított méreteket az állítmány előtt álló határozó *égre lábolj* érzékelteti. A versszak utolsó két igei állítmánya felszólító módú, ez a felhívó funkció grammatikai megfelelője, érzelmileg a költőnek a jelenhez való sűriti.

A szövegelemzési gyakorlat azt mutatja, hogy a tartalmat megérteni – egy lehetséges jelentést létrehozni – csak a forma megértésének közvetítésével lehet.

IRODALOM

- Békési Imre: A gondolkodás grammatikája,
Szöveg- és mondat szerkezeti elemzések,
Tankönyvkiadó, Bp., 1986.
- Pomogáts Béla: Nagy László lovai.
Egy motívum költészetében,
Tiszatáj, 1975. 7. sz. 62–67.
- Szabó Zoltán: Szövegnyelvészet és stilisztika,
Tankönyvkiadó, Bp., 1988.

DR. DOMONKOS JÁNOS
Fővárosi Iskolaszaktanatórium
Budapest

Adalékok a Himnusz tanításához

– Egybefonódás, érzelmileg is eggyé válás a nemzettel – a magyarság ezt a költeményt tette meg nemzeti énekévé. Kis nép és elzártabb terület kultúrája csak úgy tud megmaradni, ha néhány géniusza mellett még abban is nagy, hogy sokan és együtt segítik alkotóművész fiaikat feltámasztani: esetünkben *Kölcsey* költészetét, illetve *Erkel* zenéjét a hálás közfigyelem sugarába állítani.

Kölcsey Ferenc Himnusza nemzeti énekké lett, vallásos motívumokkal átszőtt óda-költeményét, zenetörténetünk büszkesége, *Erkel Ferenc* zenéjével a magyar nép akarata avatta nemzeti himnusszá.

A korábbi templomi himnuszok nyomán – a 16. sz.-tól kezdve – Európaszerte néphimnuszok, nemzeti himnuszok keletkeztek. Magyarországon a 18. sz.-ban a *Boldogasszony Anyánk* (1714) és az *Ah, hol vagy, magyarok* (1763) kezdetű vallásos énekeket énekelték néphimnuszként. A 19. sz. elejétől Magyarországon a hivatalos ünnepeken már az osztrák császárhimnuszt énekelték. Ugyanis a Szentszövetség (1815) nyomában országunkra a nyílt Habsburg uralom nehezedett. I. Ferenc király 13 éven át nem hívta össze az országgyűlést. A nemesség növekvő elégedetlensége hatására kénytelen volt összehívni az ún. első reformországgyűlést. Ezzel indultak meg a reformküzdelmek, melyek aztán az 1848 – 49-i forradalomhoz és szagadságharchoz vezettek.

Az 1820-as évek elejének kilátástalan, csüggedt nemzeti hangulatát *Kölcsey* (1790-1838) *Himnusza* (1823. jan. 22.) örökítette meg legbeszédesebben. A költő akkor már a világtól elzártan élt Szatmár megyei birtokán, így a vers születésének helye: Cseke. Az európai szabadságmozgalmak elbukásából elkeserítő